

ЕТАПИ ПЛАНУВАННЯ ТА БЛАГОУСТРОЮ ПАРКУ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВОГО КОМПЛЕКСУ ГРОХОЛЬСЬКИХ В П'ЯТНИЧАНАХ

¹Вінницький національний технічний університет

Анотація

Висвітлено основні етапи формування благоустрою парку палацово-паркового комплексу Грохольських в П'ятничанах. Охарактеризовано особливості становлення парку від заснування до сьогодні. Розкрито основні проблеми сучасного стану збереженості та благоустрою парку.

Ключові слова: Грохольські, парк, палацово-парковий комплекс, П'ятничани, етап.

Abstract

The main stages of the formation of the park improvement of the Grokholsky palace and park complex in Pyatnychany are highlighted. The peculiarities of the park formation from its foundation to the present day are described. The main problems of the current state of preservation and improvement of the park are revealed.

Keywords: Grocholski, park, palace and park complex, Pyatnychany, stage.

Вступ

Питання збереження культурної спадщини є актуальним на різних етапах розвитку суспільства, як підкреслення важливості та цінності своєї ідентичності. Сьогодні, в умовах важкого стану виборювання цілісності та незалежності Україною, питання збереження пам'яток архітектури постає досить гостро, адже не тільки часові впливи негативно діють на стан будівель та просторів, а й зовнішня загроза бути знищеними внаслідок військових дій.

Метою статті є висвітлення основних етапів становлення та розвитку пейзажного парку у палацово-парковому комплексі Грохольських у П'ятничанах, збудованого у 1770 році, що є культурним надбанням та великою цінністю для Вінниччини. Проблема його дослідження, організації, планування, формування та збереження постає гостро, як раніше, так і сьогодні.

Результати досліджень

Кінець XVIII століття ознаменувався в історії архітектури розвитком регулярних та пейзажних стилів планування паркових територій. При регулярному стилі відбувалось планування паралельно чи зіркоподібно, або у вигляді правильного багатокутника, розділеного діагоналями і посередині, зазвичай, з фонтаном. Рослини розміщувалися геометрично правильно, в точно призначеному для них місці. Згодом, на зміну регулярному стилю установлена тенденція на композиції наближені до природньої організації. Парки стають схожими на ліси з галявинами, з водоймами в звивистих берегах, з криволінійними доріжками із застосуванням павільйонів, альтанок, іноді фонтанів. Так в садово-парковому мистецтві виникає новий напрямок – пейзажний.

Таким також був перший П'ятничанський парк. Розглянемо етапи формування парку та особливості кожного з них.

І етап (заснування)

Розвиток подільських земель родини Грохольських та відповідно першого періоду закладення П'ятничанського парку розпочалось з 1637 року, коли вони згадуються в земських актах, як власники Микитинців Подільського воєводства [1].

Міхал Грохольський жив переважно у своїй садибі в Терешках, але встиг у П'ятничанах паралельно збудувати палац, завершити розпланування припалацової території і парку за палацом. Науковці вважають, що автором проекту палацу та парку був Д. Мерліні, головний королівський архітектор польського короля Станіслава Августа Понятовського (хоча архівних даних досі не віднайдено) [2].

За версією Здіслава Грохольського, що опиралась, скоріш за все, на документальне підтвердження, його пращури побудували свою резиденцію на рештках старої фортеці та збудувавши оточуючий цегляний паркан [2].

Парк був запланований у стильовому варіанті французького регулярного паркобудівництва. Така стильова орієнтація була відображена у центральній передпалацевій площі, та в бічній частині парку.

II етап (становлення)

Початок активного будівництва в маєтку припадає на добу сина Міхала — Марціна.

За версією історика Романа Афтаназі, фортецю-палац у П'ятничанах добудували полонені у військових походах турки та татари за життя Марціна та його сина Міхала [3]. Проте, на даному етапі не було ще сформовано остаточний вигляд парку, лише окремі посадки поодиноких зелених насаджень. Даний етап містить незначну кількість відомостей про планування парку.

III період (розвиток)

За Міхала Грохольського, сина Марціна Грохольського, Міхалу (1765-1833 рр.) розпочалась реконструкція палацово-паркового комплексу. Добудовано один поверх. З обох боків палацу спроектувались цегляні квадратні двоповерхові флігелі, поєднані з ним одноповерховими напівкруглими галереями з колонадами (сьогодні не збережені) [3].

На території парку з'являються нові стайні, приміщення для возів і карет, майстерні, голуб'ятня та інші господарчі споруди. Є припущення, що перебудовую керував архітектор Льюїсфер, що вже мав досвід працюючи у графів Холоневських у Іванові. Тепер тепер палацово-парковий комплекс у архітектурно-планувальному рішенні мав форму підкови, посеред якого запроєктовано круглий курдонер з під'їзною дорогою навколо нього [4].

Завершення реконструкції відбулось уже після смерті Міхала, брата Миколая та онука Міхала Анжея Грохольського, коли П'ятничани переходять у власність його сину Генріку. Він закінчив процес перебудови палацу, додавши до палацу з боку саду портик з балконом, змінивши сходову клітину та перепланувавши кімнати [1].

Перепланувальні роботи по парку були здійснені у 1829 - 1831 рр. відомим паркобудівничим ірландського походження Діонісієм Міклером (або Мак-Клером), який був перепланований з французького регулярного в англійський пейзажний парк, у відповідності з новими суспільними естетичними смаками, завершив формування архітектурно ландшафтного комплексу в його основних частинах.

Наявність на території садиби дерев-екзотів відображала не лише стилістику пейзажного напрямку і творчого методу Д. Міклера, а й базувалась на історичних традиціях декоративного садівництва міста Вінниці, де на той час існували ботанічний сад при міській гімназії і монастирський сад капуцинів [1].

У парку була оранжерея, місцями виднілись штучні гроти, ставки, дно яких було викладене мозаїкою. Поміж цієї рукотворної краси росли екзотичні дерева. У П'ятничанському парку є два унікальні дерева: чотиристовбуровий бук і «Дерево кохання». Польський король Станіслав Август гуляв біля маєтку по липовій алеї, яку посадили спеціально до його приїзду [4].

4 період (затишся)

В цей час на півдні палацу інтенсивно забудовується його припалацова частина. Ведеться будівництво комплексу парадного під'їзду. Різноманітна діяльність власника палацово-паркового комплексу, пов'язана з великим господарством, мала вплив на будівництво цілого ряду споруд на території господарчої [5]. Усі будівлі збереглися до нашого часу. З середини XIX ст. і аж до 1918 року П'ятничанський палац та парк існували без істотних змін.

5 етап (радянський період)

З 1918 року були зруйновані бічні флігелі та вежі палацу. У 1930-ті роки на території уже колишнього палацу розташовувалась військова частина, у післявоєнні роки - госпіталь, а починаючи з 1970-х років – в основному лікувальні заклади. Планування парку змінювалось в залежності від зміни функції території та будівель, стилістичної розбудови та доповнень не відбувалось, парк почав занепадати [5].

6 етап (період незалежності України, сучасність)

Парк, який займає 32 гектари. Характерною рисою його планування є численні групи листяних і хвойних порід. Мальовничі схили ставка оточені насадженнями сосни звичайної, ялини, модрина та вікових дубів. У парку згруповано кілька невеликих березових гаїв, масивів з білої акації, канадської тополі, ялини та інших порід. У парку є рідкісні види дерев.

Початкові історичні межі парку змінені. Відсутні лави, урни, стежки та алеї, які б могли прикрашати парк та привертати увагу відвідувачів. Водойма замулена, зникла мозаїка, якою було викладене дно. Обвалились штучні гроти, посохли і поламались рідкісні зелені насадження, привезені колись з європейських країн. Старі та зламані дерева часто не зрізають. Засихають старі сосни, територія вкривається чагарником.

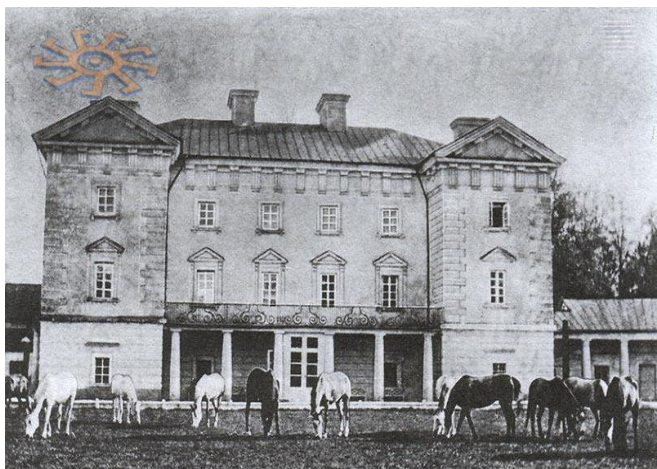

Рисунок 1 – Історичний вигляд палацу. 1830 р. [6]

Рисунок 2 – Сучасний вигляд палацу. 2022 р.

Сьогодні, П'ятничанський парк на Вінниччині має статус пам'ятки садово-паркового мистецтва, охоронний номер – 279-М. Сьогодні на території палацово-паркового комплексу розташований Вінницький обласний клінічний ендокринологічний диспансер, а в самій будівлі палацу – адміністрація диспансеру [7].

Висновки

Висвітлені основні етапи формування парку Грохольських на П'ятничанах. Визначено основні проблеми сучасного благоустрою парку, які потрібно найшвидше вирішувати. Основними з яких є: охоронний статус пам'ятки, нова функція та експлуатація об'єкту, відсутність фінансування, обмеженість рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Aftanazy, R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T.10. Wojewodstwo Braclawskie*. Wrocław: Zakład Narodowej im. Ossolinskich. 1996, 654 с.
2. Мудрак О.В. Заповідні об'єкти Вінниччини. Вінниця: Велес, 2005
3. Садиба Грохольських (Вінниця). [Електронний ресурс]: // <https://tamtour.com.ua/sadyba-hrokholskykh-vinnycia> //. (дата звернення 20.04.2022)
4. Малаков, Д., *По Брацлавщине (От Винницы до Тульчина)*. Москва: Искусство. 1982, 56 с.
5. Колесник, В. *Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник*. Вінниця: ВМГО "Розвиток", 2007, 745 с.
6. Пустиннікова, І., Замки та храми України. [online] Доступно: // <https://castles.com.ua/index.html> // Дата звернення [05.03.2022].
7. Тиманович Є. В., Денисова Л.М. Паспорт «П'ятничанський парк». Вінниця: Департамент містобудування та архітектури м. Вінниці. 2007 р.

Кошова Анастасія-Юлія Олегівна - студентка групи БМ-206, Факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: nastiayulia08@gmail.com

Науковий керівник: **Хороша Оксана Іванівна** – кандидат архітектури, старший викладач кафедри будівництва, міського господарства та архітектури, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: korosha@vntu.edu.ua

Koshova Anastasia-Iulia— student of BM-20b group, Faculty of Construction, civil and ecology engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: nastiayulia08@gmail.com

Supervisor: Khorosha Oksana - PhD, senior lecturer of department construction, urban and architectural Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: korosha@vntu.edu.ua